

Onderwerp Informeren over uitgangspunten nieuwe Erfgoednota

Steller Joris van Haften

De leden van de raad van de gemeente Groningen
te
GRONINGEN

Telefoon 050 - 367 8228 Bijlage(n) 1

Ons kenmerk 5516669

Datum 18-02-2016 Uw brief van

Uw kenmerk

Geachte heer, mevrouw,

Door middel van deze brief willen wij u informeren over ons voornemen om een nieuwe erfgoednota uit te brengen. De nota 'Van ethiek naar strategie' vormt sinds 1995 het kader voor het gemeentelijke erfgoed beleid. Hoewel in grote lijn nog steeds actueel, is deze nota na meer dan 20 jaar aan actualisering toe. Bijna alle daarin verwoorde beleidsvoornemens hebben vorm en inhoud gekregen. Daarnaast is de samenleving en de rol van de overheid sinds die tijd sterk veranderd. In recentere nota's hebben we het beleid op onderdelen geactualiseerd, maar er bestaat in toenemende mate behoefte aan een brede integrale herziening van het erfgoedbeleid, ook in relatie tot andere beleidsvelden.

In de bijlage bij deze brief hebben we het vigerende beleid voor monumenten en archeologie beknopt geëvalueerd en daaruit de belangrijkste vragen en discussiepunten voor de nieuwe nota gedestilleerd. Dit betreft ondermeer:

- het formuleren van een breed gedragen oplossingsrichting voor het spanningsveld dat bestaat tussen enerzijds het behoud van de historisch ruimtelijke karakteristiek en anderzijds de schaalvergroting die de ontwikkeling van de stad met zich meebrengt;
- hoe willen we omgaan met al het onbeschermd erfgoed in de gemeente?
- wat is het belang van de instandhouding van cultuurhistorische waarden ten opzichte van andere actuele thema's, zoals herbestemming en duurzaamheid;
- moet de 'straatbeeldbescherming' zoals die in de binnenstad recent tot stand is gekomen in de vorm van GM-light in de vooroorlogse wijken navolging krijgen?
- willen we een vervolg op het gemeentelijke kanjerplan?
- welke rol willen we het Groninger Monumenten Fonds geven bij de instandhouding en het beheer van beschermde monumenten in de gemeente?

We streven naar een binnen en buiten de gemeentelijke organisatie breed gedragen erfgoedbeleid dat de bescherming van de cultuurhistorische waarden borgt en bijdraagt aan de kwaliteit van de leefomgeving en de vestigingsfactoren van Groningen.

Daarvoor is een verdere afstemming en integratie van erfgoed en ruimtelijke ordening nodig. Het gaat erom de verschillende stedelijke agenda's beter op elkaar af te stemmen en vanuit een gedeelde visie op de stad uit te werken.

Door de instelling van brede in- en externe klankbordgroepen waarin alle relevante disciplines zijn vertegenwoordigd, willen we aanvullende input voor de nota uit de samenleving en de gemeentelijke organisatie ophalen. Met deze groepen willen we de inhoud in een aantal sessies bediscussieren om uiteindelijk tot een breed gedragen conceptnota met een integrale kijk op de materie te komen. Wij nemen een terzake kundig bureau, SteenhuisMeurs, in de arm om proces en inhoud samen met ons vorm te geven.

Parallel hieraan willen we werken met een website, waar belangstellenden hun ideeën en opvattingen kwijt kunnen en kunnen reageren op bepaalde stellingen.

In de conceptfase willen we vervolgens in 5 sessies de wijken in om draagvlak te peilen en nog aanvullende suggesties op te halen. Daarna zal de nieuwe erfgoednota min of meer zijn definitieve vorm krijgen en het formele traject van inspraak en vaststelling in gaan.

Ook willen we graag met u van gedachten wisselen over de inhoud van de nieuwe erfgoednota, welke thema's u belangrijk vindt en waar moeten de komende jaren de prioriteiten gesteld worden?

Met vriendelijke groet,
burgemeester en wethouders van Groningen,



de burgemeester,
Peter den Oudsten



de secretaris,
Peter Teesink

Uitgangspunten voor een nieuwe Erfgoednota

Inleiding

De nota 'Van ethiek naar strategie' vormt sinds 1995 het kader voor het gemeentelijke erfgoed beleid. Hoewel in grote lijn nog steeds actueel, is deze nota na meer dan 20 jaar aan vernieuwing toe. Bijna alle daarin verwoorde beleidsvoornemens hebben vorm en inhoud gekregen. Daarnaast is de samenleving en de rol van de overheid sinds die tijd sterk veranderd. Onder erfgoed verstaan we inmiddels meer dan de optelsom van monumenten en archeologie. Cultuurlandschap, historische geografie, bouwhistorie en dergelijke vallen er nu ook onder. Ook de benadering van erfgoed is veranderd, naast objectgericht is deze ook gebiedsgericht geworden en van alleen maar toetsend achteraf wordt geprobeerd de cultuurhistorische waarden zo vroeg mogelijk in te brengen bij planontwikkeling. Op het gebied van onderzoek en documentatie is er sinds de nota 'Toen voor straks' (2000) op het gebied van de archeologie op nationaal niveau ook veel veranderd. Dit heeft in 2011 zijn vertaling gekregen in de nota 'Archeologie op Groninger wijze'. En tot slot is de 'Herijking van het subsidiebeleid' in 2002 geheel door de tijd ingehaald. Alle reden dus om de beleidsuitgangspunten met betrekking tot het omgaan met ons erfgoed weer eens integraal te actualiseren.

In deze nota komen achtereenvolgens aan de orde:

1. Een korte terugblik op de landelijke ontwikkelingen en
2. Een stand van zaken met betrekking tot het huidige gemeentelijke beleid in 6 punten;
3. Uitgangspunten voor de nieuwe Erfgoednota: wat is onze ambitie en wat zijn discussiepunten?
4. Proces en realisatie;
5. Planning.

1. Korte terugblik de landelijke ontwikkeling, Groningen in het bijzonder

De zorg voor het erfgoed (monumenten en archeologie) is nog een betrekkelijk jonge discipline. De eerste Monumentenwet dateert uit 1961. We kunnen het ons nu moeilijk meer voorstellen, maar na de oorlog (in mindere mate als gevolg van) stonden de Nederlandse binnensteden letterlijk en figuurlijk op instorten en monumentale panden waren voor een habbekrats te koop. Om de woningnood een halt toe te roepen was alle aandacht gericht op stadsuitbreiding. Bij de daarop volgende aanpak van de binnensteden is grootschalig gesloopt ten behoeve van verkeersdoorbraken en cityvorming. Uit de samenleving kwam hiertegen veel verzet, hetgeen de politiek niet onberoerd liet. In Groningen zien we dat het roer binnen enkele jaren radicaal omging met de Doelstellingennota uit 1972 als reactie op het structuurplan uit 1969. Saneringsprogramma's werden stopgezet en de binnenstedelijke maat deed zijn herintrede. In het kader van de stadsvernieuwing werd van rijkswege veel geld uitgetrokken om het woon- en leefklimaat in binnensteden te herstellen. De nog prille monumentenzorg lifte daar financieel op mee, met 1975 als landelijk topjaar qua aantal restauraties. In Groningen viel dat moment overigens pas 10 jaar later. Steeds duidelijker werd dat het rijk de zorg voor het erfgoed niet allemaal meer op afstand kon regelen. Enerzijds vanwege de aantallen vergunningen en de verwevenheid met de subsidiestromen en anderzijds omdat de afwegingen op het gebied van ruimtelijke ordening lokaal

gemaakt werden, is bij de herziening van de Monumentenwet in 1988 besloten de uitvoering van de Monumentenwet (onder voorwaarden) voor een groot deel naar de gemeenten te decentraliseren. Het monumentenbestand in Groningen bestond toen uit ca. 350 van rijksweg beschermde monumenten (RM) en ruim 100 gemeentelijke monumenten (GM). In 1991 is de Groningse Binnenstad, na een langdurig proces als een van de latere, door het rijk aangewezen als Beschermd Stadsgezicht.

2. Gemeentelijk monumentenbeleid sinds 1995

Na eerdere nota's over de restauratie van de vier grote binnenstadskerken en de gasthuizen (1972) en de restauratie van woonhuismonumenten (1982) is in 1995 de nota Van ethiek naar strategie door de raad vastgesteld. Het daarin verwoorde beleid is samengevat in 6 hoofdpunten. Om de discussie over het toekomstig erfgoedbeleid goed te kunnen voeren moeten we de stand van zaken met betrekking tot deze punten kennen. Voor zover relevant komen de beleidsuitgangspunten uit de nota 'Toen voor straks' (2000) en de Herijking van het subsidiebeleid (2002) daarbij ook aan de orde.

2:1. Vergroting van het aandachtsgebied [van binnenstad naar gemeente breed]

De aandacht voor het erfgoed was tot begin jaren '90 eigenlijk beperkt tot het binnenstedelijk gebied en gebouwen voornamelijk daterend van vóór 1850. Vanuit het rijk was een landelijke inventarisatie gestart voor gebouwen en stedenbouwkundig waardevolle structuren uit de periode 1850-1940. Deze in Groningen door de gemeente zelf uitgevoerde inventarisatie leidde in 1994/95 tot de aanwijzing van 289 nieuwe rijksmonumenten en in 2000 tot 7 Beschermd Stadsgezichten uit genoemde periode. Een en ander betekende uitbreiding van 'bemoeienis' vanuit de erfgoedhoek van de binnenstad naar de vooroorlogse stad. Bij de herziening van het bestemmingsplan 'Buitengebied' in 1996 kreeg deze bemoeienis ook betrekking op het cultuurhistorisch buitengewoon waardevolle landelijk gebied binnen de gemeentegrenzen, met zijn tientallen wierden, 32 archeologische rijksmonumenten en meer dan 1000 jaar oude verkaveling. Als gevolg van de 'herstructurering' is monumentenzorg zich vanaf 2000 ook met de naoorlogse stad gaan bemoeien. Dit heeft geleid tot het samenstellen van 14 naoorlogse wijkbeschrijvingen en de aanwijzing van 75 naoorlogse gemeentelijke monumenten, waarvan er inmiddels 4 van rijksweg zijn beschermd.

Ten aanzien van de archeologie is sinds 2007 wettelijk geregeld dat de kosten van archeologisch (voor)onderzoek door de verstoorder van de bodem moeten worden betaald. Naar aanleiding daarvan hebben wij in 2011 de nota 'Archeologie op Groninger Wijze' vastgesteld en de erfgoedverordening dienovereenkomstig gewijzigd. In de meeste bestemmingsplannen zit inmiddels een archeologische paragraaf waarmee de planologische bescherming van archeologische waarden nu passend geborgd is. Verder werd in deze nota ook een excessieve kostenregeling inzake archeologie geregeld, alsmede het gemeentelijk archeologisch depot. Ook werd de ambitie uitgesproken dat we de betrokkenheid en de trots van burgers inzake het Gronings archeologisch erfgoed willen vergroten door betere publieksvoorlichting.

Sinds 2012 is bovendien wettelijk geregeld dat onbeschermd cultuurhistorische waarden (zowel onder als bovengronds) in alle bestemmingsplannen gewogen moeten worden ten opzichte van andere belangen. Een en ander komt erop neer dat het werkgebied van erfgoed in korte tijd gemeente breed is geworden. Hierover bestaat op dit moment geen discussie, maar het vraagt wel de nodige capaciteit in tijden van schaarste.

Onder 'vergroting van het aandachtsgebied' is in de nota ook aandacht gevraagd voor het behoud van waardevolle interieurs en versterking van het historisch kleurenspectrum in de stad. Op beide terreinen is het nodige gerealiseerd, maar ligt er ook nog een opgave. Tot slot is onder dit punt voorgesteld het grote aantal verschillende monument classificaties terug te brengen en nieuwe monumentenkaarten te maken. Beide zijn gerealiseerd. Dankzij de ontwikkelingen op het gebied van automatisering zijn de monumentenkaarten inmiddels geheel digitaal en is de betrouwbaarheid van de onderliggende administratie recent aanzienlijk verbeterd.

2:2. Discussie over de wijze van restaureren [zo oud als de monumentenzorg zelf]

Met instandhouding als uitgangspunt, is de discussie over wat je wel en niet aan een monument mag veranderen bij onderhoud, herstel en functieverandering zo oud als de monumentenzorg zelf. Aan de hand van voorbeelden is in de nota uit 1995 beknopt de ontwikkeling getoond. Vervolgens is zorgvuldige instandhouding van het historisch materiaal in vorm en kleur centraal gesteld en bepaald dat wijzigingen en toevoegingen als zodanig herkenbaar moeten worden vorm gegeven. In de vorm van nuanceringen op deze uitgangspunten is daarbij interpretatieruimte aangegeven. Denk daarbij aan uniciteit/zeldzaamheid/gaafheid, gebruikswaarde en de architectonische kwaliteit van de wijziging, een en ander ter beoordeling aan de ons adviserende instanties, de monumentencommissie en de RCE.

Samenvattend is gesteld dat de discussie over de wijze van restaureren het fundament onder de monumentenzorg vormt. Samen met architecten, opdrachtgevers, burgers, monumentencommissie en rijksdienst wordt deze discussie op planniveau dagelijks gevoerd. Het college van B&W neemt een besluit op basis van adviezen van haar eigen ambtenaren, de monumentencommissie, bedenkingen na ter visielegging en in het geval van rijksmonumenten in een aantal gevallen de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Hoewel het proces van vergunningverlening wettelijk geheel vastligt, ook ten aanzien van gemeentelijke monumenten, bestaat er met betrekking tot de instandhoudingsopdracht enige beleidsruimte 'hoe' die inhoud te geven. Daarbij moeten we wel bedenken dat de Rijksdienst en de Monumentencommissie autonoom zijn in hun adviezen. Heel breed is die bandbreedte dus niet. Toch is het zinvol de discussie over de wijze van instand houden steeds te blijven voeren, dus ook nu in het kader van de actualisering van het erfgoedbeleid.

2:3. Integratie met andere disciplines op het vlak van de ruimtelijke ordening

In 1995 schreven we: 'Door samenwerking met andere disciplines en initiatiefnemers en door te anticiperen op ruimtelijke en functionele ontwikkelingen kan het behoud van historische waarden het best worden bevochten.' Daarom werd en wordt gestreefd naar:

- Integratie met stedenbouw, landschap, volkshuisvesting, juridische zaken, etc., kortom inbedding van de cultuurhistorische discipline in de andere gemeentelijke disciplines op het gebied van ruimtelijke ordening. Door de reorganisatie binnen de gemeenten is hier organisatorisch beter vorm aan gegeven. Eén van de vruchten hiervan is het recent vastgestelde nieuwe bestemmingplan Binnenstad. Toch is het meenemen van cultuurhistorie in de besluitvorming nog geen automatisme. Daarom verdient dit punt opnieuw aandacht in de nieuwe erfgoednota.

- Voorlichting en het beter toegankelijk maken van bestaande kennis. Door de ontwikkeling van de website met de Cultuurhistorische waarde kaart (CWK), die zowel gemeentelijk intern als via internet geraadpleegd kan worden, is heel veel informatie over cultuurhistorische waarden en hoe daarmee om te gaan voor iedereen (gemeentelijk in- en extern) beschikbaar gekomen. Verdere uitbouw van de website en de CWK is onontbeerlijk voor de toekomst, niet in de laatste plaats vanwege de introductie van de Omgevingswet in 2018. Uitbreiding van de CWK met gebiedsgerichte *waarderingen* van

historische stedenbouw (wijken en buurten) en het cultuurlandschap binnen de gemeentegrenzen zou moeten bijdragen aan het zorgvuldiger omgaan met die waarden.

- De dialoog met de belangenorganisaties. Dit heeft na enkele pogingen uiteindelijk geen structurele vorm gekregen, maar we weten elkaar te vinden als dat nodig is. Uit de komende consultatie met het veld zal blijken of er toch behoefte bestaat aan een structureler overleg.

- Het spanningsveld tussen schaalvergroting en de kleinschalige historisch ruimtelijke karakteristiek. Inzet en ambitie in 1995 was dat de ruimtelijk historische karakteristiek één van de criteria zou zijn bij stedenbouwkundige planvorming/toetsing. Want de geschiedenis van de plek kan een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van de plek, als het gaat om de kwaliteit van de leefomgeving. Dit zou vorm moeten krijgen door de erfgoeddiscipline in het vroegste stadium bij het planproces te betrekken. Dit is ook voor de nieuwe erfgoednota een belangrijk punt.

2:4. Inbedding en verankering onderzoek & documentatie.

- Beleidsuitgangspunt was dat archeologisch en bouwhistorisch *onderzoek* een vanzelfsprekend en geïntegreerd onderdeel van de bouwpraktijk zouden worden. Dit is in de nota 'Toen voor straks' (2000) in 6 punten nader uitgewerkt:

a. Het zichtbaar maken van geïnterpreteerde cultuurhistorische waarden op een digitale kaart, ten behoeve van het ruimtelijke ordeningsproces. De CWK is de digitale bouwsteen voor de locatiegebonden ontsluiting van informatie die de Omgevingswet van ons vraagt.

b. De keuze tussen behoud/inpassing of vernietiging van cultuurhistorische waarden in de bodem moet in collegebesluiten zichtbaar worden afgewogen tegen andere belangen.

c. Waar behoud in situ niet mogelijk is, moeten deze waarden op wetenschappelijke wijze worden onderzocht en gedocumenteerd. Hier wordt als gevolg van wetgeving inmiddels redelijk in voorzien.

d. Informatie en onderzoeksresultaten moeten breed toegankelijk worden gemaakt. Hierin wordt locatie gebonden voorzien door ontsluiting via de CWK.

e. De kosten voor onderzoek & documentatie in gemeentelijke projecten worden betaald uit de projecten en deze kosten komen in niet-gemeentelijke projecten ten minste voor de helft voor rekening van de initiatiefnemer. Door de wetgeving op het gebied van archeologie en in vervolg daarop de vaststelling van de nota 'Archeologie op Groninger Wijze' (2011) is hierin voorzien.

f. Dat er een archeologiebudget zou worden ingesteld om excessieve archeologiekosten op te kunnen vangen. In 2014 hebben wij besloten de incidentele excessieve kosten buiten het archeologiebudget om op te vangen.

Ook ten aanzien van voorgaande beleidsuitgangspunten met betrekking tot de archeologie geldt dus dat hierin in grote lijnen is voorzien en dat de uitvoering hiervan gestalte heeft gekregen in de nota 'Archeologie op Groninger Wijze' (2011).

- Bouwhistorie

Door de aanstelling van een gemeentelijke bouwhistoricus in 2000 is onderzoek en documentatie van het bovengrondse bouw-archief en de advisering aan eigenaren door middel van bouwhistorische verkenningen (ook te vinden op de CWK) inmiddels goed geïntegreerd in de gemeentelijke uitvoeringspraktijk. Wat ten aanzien van de archeologie landelijk goed geregeld is, geldt voor de bouwhistorie (het bovengrondse complement) helaas (nog) niet. Daardoor kunnen de kosten hiervan

ook nog niet als vanzelfsprekend bij de initiatiefnemer (verstoorder) worden gelegd. Net als bij de archeologie zou dit wel wenselijk zijn.

- Ontsluiting archieven met betrekking tot ruimtelijke ontwikkeling van de stad. In samenwerking met de Groninger archieven en de Geschiedeniswinkel is op dit punt veel werk verzet, onder meer door de inventarisatie en ontsluiting van de collectie werktekeningen RO/EZ en taakvoorgangers. Meer dan 10.000 tekeningen zijn in dat kader bij de Groninger Archieven digitaal raadpleegbaar geworden. Vergelijkbaar hiermee worden in het kader 'Depot digitaal' op dit moment alle archeologische gegevens gedigitaliseerd. Een gedeelte hiervan wordt via de CWK ontsloten.

- De wens om jaarlijks verslag te doen van de Erfgoed-werkzaamheden heeft al snel gevolg gekregen. In 1996 zag het eerste jaarboek voor archeologie, bouwhistorie en restauratie het licht. Inmiddels wordt gewerkt aan de 21e jaargang van Hervonden Stad. Dit vormt een buitengewoon belangrijke informatiebron en verantwoording van het gemeentelijke erfgoed werk. Alle informatie is bovendien locatie gebonden terug te vinden op de CWK.

2:5. De restauratieopgave: behoud en onderhoud, kanjerplan

- Na een periode met veel subsidie in de monumentenzorg werd het in 1995 tijd om de bakens te verzetten, want de markt deed in toenemende mate zijn werk en er was steeds minder budget. De restauratiecultuur ('subsidieverslaving') zou plaats moeten maken voor het vanzelfsprekend uitvoeren van onderhoud aan monumenten. De verantwoordelijkheid voor die instandhouding van monumenten (en de kosten daarvan) werd primair bij de eigenaar gelegd, ook als dit gemeentelijke diensten, instellingen en corporaties betrof. Op een enkele zich hiertegen verzettende particulier na, is deze beleidswijziging in korte tijd vrijwel geruisloos succesvol doorgevoerd.

- Daarnaast werd besloten de instandhoudings-inspanning te verschuiven naar de nieuwe monumenten uit de periode 1850 - 1940. Hieronder bevond zich een groot aantal op termijn hun functie verliezende grote gebouwen. Naast de bekende kerken waren dit nu ook, schoolgebouwen, RUG-laboratoria, pakhuizen, graansilo's, watertorens, etc. Dit betrof niet alleen een herstelopgave, maar vaak ook het vinden van een passende nieuwe bestemming. Steeds duidelijker werd dat die gebouwen dat in veel gevallen niet op eigen kracht konden. Daarom werd besloten een gemeentelijk 'Kanjierplan' te realiseren. Daarmee liep Groningen ruim voorop in de landelijke discussie over herbestemming. In 2014 is Watertoren-noord als 50e kanjer gerevitaliseerd. De vraag die nu voor ligt is of er een vervolg op het succesvolle kanjerplan moet komen, of dat de terugtrekkende overheid dit juist niet meer als haar taak ziet?

- Overeenkomstig het voornemen is er een 'beter verbeteren'-regeling geïntroduceerd ten behoeve van herstel van karakteristieke beeldkwaliteit bij niet-monumenten, is er om onderhoud te stimuleren een laagrentende lening voor gemeentelijke monumenten geïntroduceerd (vergelijkbaar met die voor rijksmonumenten) en is er met name voor complexmatige woningbouw een meerjaren onderhoudsregeling geïntroduceerd. Als uitkomst van de meer principiële discussie om de beperkte middelen in te zetten voor de instandhouding van on-rendabele monumenten (kerken, molens, orgels) ten koste van budget voor rendabele monumenten (woonhuizen) is besloten de onrendabele monumenten structureel te subsidiëren in aanvulling op een rijkssubsidiebeschikking. En tot slot is er nog een regeling voor bijzondere gevallen in het leven geroepen, voor projecten die op eigen kracht niet van de grond komen.

2:6. Strategischer inzet van financiële middelen

Om de nieuwe beleidslijn in 1995 te kunnen realiseren was er enerzijds extra budget nodig voor: a. de realisatie van het kanjerplan, b. stimulering van onderhoud bij monumenten en c. het herstel van karakteristieke onderdelen bij niet-monumenten. Anderzijds was toen al duidelijk dat de middelen voor monumentenzorg zowel op rijksniveau als op gemeentelijk niveau (SVF/ISV) alleen maar zouden afnemen. Om e.e.a. bij elkaar te brengen is toen een forse beleidswijziging doorgevoerd. Kort samengevat kwam die erop neer dat de mogelijkheid voor particuliere eigenaren om subsidie te vragen sterk is teruggeschroefd en besloten is de schaarsere middelen vooral projectmatig te besteden (o.a. Kanjerplan) en t.b.v. instandhouding van onrendabele monumenten (kerken, molens orgels, etc.).

Door bezuinigingen waren we in 2015 genoodzaakt de budgetten voor archeologie en monumenten te verlagen. Jaarlijks stellen wij voor het door u voor monumenten en archeologie beschikbaar gestelde budget (deze collegeperiode 2 ton bovengronds 1 ton archeologie) een bestedingsprogramma vast, dat u ter kennisneming wordt toegezonden. Evaluatie van het huidige subsidiebeleid in het kader van de nieuwe erfgoednota moet richting gaan geven aan het vervolg daarvan.

NB. Onafhankelijk van voorgaande hebben wij met ingang van 2015 structurele middelen beschikbaar gesteld voor de toename van het werk aan wettelijke taken. Dat neemt niet weg dat per saldo een bezuiniging van 2 ton heeft plaatsgevonden.

3. Uitgangspunten voor de nieuwe erfgoednota: wat is onze ambitie en wat zijn discussiepunten?

In het Coalitieakkoord 2014-2018 wordt gesteld dat kunst en cultuur essentieel zijn voor de samenleving en dat cultuurhistorie van groot belang is voor de identiteit van de stad en deze de aantrekkingskracht vergroot. En dat de ambities op dit gebied hoog moeten zijn.

Samenvattend kunnen we stellen dat het in 1995 vastgestelde monumentenbeleid veel vruchten heeft afgeworpen en de gemeentelijke werkzaamheden op het gebied van monumentenzorg en archeologie op dit moment redelijk goed 'draaien'. Dat was ook de conclusie van het onderzoek door de Erfgoedinspectie in 2011 naar het omgaan met rijksmonumenten en beschermde stadsgezichten, overigens met de kanttekening dat in het ruimtelijk beleid van de gemeente onvoldoende aandacht is voor de cultuurhistorische waarden.

Het is daarom goed om de uitgangspunten van ons erfgoedbeleid weer eens breed te herijken. Erfgoed staat op de kaart. Dat de samenleving ervan geniet blijkt uit het feit dat de Open Monumenten Dag landelijk al jaren rond 1 miljoen bezoekers trekt. Het sociaal maatschappelijke belang van erfgoed is niet meer omstreden. De aantrekkingskracht van steden door hun tastbare geschiedenis is in alle macro-economische studies terug te vinden. Investeren in erfgoed loont. En dat geldt ook voor Groningen. Er is daarom geen aanleiding om het erfgoedbeleid helemaal over hoop te halen en van vooraf aan opnieuw op te bouwen, wel moet het aangepast worden aan de eisen van de tijd en is het goed om het ambitieniveau en daarbij behorende nieuwe doelen vast te stellen en andere manieren van financieren te ontwikkelen. Daarbij moet worden opgemerkt dat het werkterrein niet alleen gemeente breed geworden is, maar het inhoudelijk ook verbreed is met bouwhistorie, landschapsgeschiedenis en historische geografie en dat dit door veel mensen ook zo beleefd wordt. De veel bredere term 'erfgoed' vervangt daarom de traditionele 'monumentenzorg en archeologie'.

3.1 *Cultuurhistorische Waardenkaart (CWK)*

Het Coalitieakkoord heeft in 2015 al zijn vertaling gekregen in structureel extra financiële middelen voor cultuurhistorie, om een nieuwe erfgoednota te maken en omdat het rijk ook op dit gebied steeds meer (wettelijke) taken bij de gemeenten neerlegt. Zo moet cultuurhistorie sinds 2012 in alle bestemmingsplannen gewogen worden ten opzichte van andere belangen en moeten de cultuurhistorische waarden per 2018 in het Omgevingsplan locatie gebonden ontsloten worden. Onze Cultuurhistorische Waardenkaart (CWK) is hét instrument om e.e.a. te kunnen realiseren. Waar een aantal jaren geleden nog gewerkt werd met monumentenlijsten en adresbestanden, is die informatie inmiddels allemaal geografisch ontsloten op kaart en in beelden en op de CWK te vinden. Naast monumenten en archeologie moet dit nog worden uitgebreid met landschappelijke en historisch geografische kaartlagen en naast inventarisaties ook met waarderingen daarvan. De verdere uitbouw van de CWK als informatie- en inspiratiebron voor cultuurhistorie in RO moet daarom de hoogste prioriteit krijgen, niet in de laatste plaats vanwege de verplichting deze informatie locatie gebonden te ontsluiten vanuit de komende Omgevingswet. Daarover bestaat geen discussie.

3.2 *Cultuurhistorie in RO*

Eigenlijk hebben we het in het voorgaande over de oude ambitie (die inmiddels een wettelijk kader heeft gekregen) dat de cultuurhistorie een betere verankering in de ruimtelijke ordening moet krijgen, omwille van de kwaliteit van de leefomgeving. Een belangrijk punt voor de nieuwe Erfgoednota is daarom het formuleren van een breed gedragen oplossingsrichting voor het spanningsveld dat bestaat tussen enerzijds het behoud van de historisch ruimtelijke karakteristiek en anderzijds de schaalvergroting die de ontwikkeling van de stad met zich meebrengt.

Discussiepunt is hoe we daar in de toekomst mee om willen gaan?

3.3 *Erfgoedvisie*

Daarnaast moet er een breed gedragen visie komen over wat erfgoed vandaag de dag inhoudt, hoe we willen omgaan met de beschermde monumenten in relatie tot de veranderende samenleving en andere actuele thema's, de opgave met betrekking tot duurzaamheid bijvoorbeeld. Wat zijn de kansen en bedreigingen de komende decennia? Wat willen we aan toekomstige generaties doorgeven (op verschillende schaalniveaus)? Wat en hoe mag er omwille van het praktisch functioneren aan beschermde monumenten gewijzigd worden? Hoe verhoudt zich e.e.a. tot andere gemeentelijke visies en de discussie over Next City?

Discussiepunt is hoe belangrijk vinden we cultuurhistorische waarden ten opzichte van andere belangen en wat willen we daarover vastleggen?

3.4 *Participatie*

In het Coalitieakkoord staat dat het begrip participatie waarlijk inhoud moet krijgen, door samenwerking en dat hiervoor een gedragsverandering nodig is van beide kanten, van overheid en samenleving. Wat betekent dit voor het erfgoedwerk en de houding van de erfgoedmedewerker? Wat houdt de gemeentelijke regierol in bij het werk om de cultuurhistorie door de tijd te loodsen en als inspiratiebron voor de kwaliteit van de leefomgeving te benutten? Samenwerking, de lijst van mensen en organisaties waarmee in het kader van erfgoed samen wordt gewerkt is al heel lang, hoe kunnen we die samenwerking nog uitbreiden en verbeteren? En hoe kunnen we geïnteresseerde burgers meer bij de totstandkoming van het erfgoedbeleid betrekken?

Discussiepunt: hoe zou participatie binnen het erfgoedwerk vorm en inhoud kunnen krijgen?

3.5 *Draagvlak*

Wie is onze doelgroep en bereiken we die wel (zowel gemeentelijk intern als extern)? Hoe kunnen we daar het beste mee communiceren? Hoe kunnen we het draagvlak voor erfgoed verbreden en hoe krijgen we anderen enthousiast om ook het belang van het behoud van erfgoed uit te dragen? Wat betekent dat voor de website, de CWK, de omgang met sociale media, open data en educatie?

Hoe gaan we verder met onze 'traditionele' wijze van uitdragen: Open Monumenten Dag (jaarlijks 10.000 - 15.000 bezoekers), jaarboek Hervonden Stad (oplage 1100), de Stadsmonumentenborden (dit jaar het 100e), tentoonstellingen (waaronder de samenwerking met het Scheepvaartmuseum t.a.v. de stadsgeschiedenis)?

Discussiepunt: bij welke voorgaande punten leggen we de prioriteit?

3.6 *Beschermingsbeleid*

Groningen heeft op dit moment 637 rijksmonumenten, 774 gemeentelijke monumenten (waarvan 215 GM-light), 32 archeologische rijksmonumenten en 22 archeologische gemeentelijke en 8 beschermde stadsgezichten. Is er aanvullend beschermingsbeleid nodig ten behoeve van de beeldkwaliteit van straatwanden buiten de binnenstad, waardevolle interieurs, oude muurreclames, uitbreiding naoorlogse architectuur en stedenbouw, cultuurlandschap, roerend erfgoed, etc.? En moeten we zoeken naar andere vormen van bescherming? Hoe willen we omgaan met de enorme hoeveelheid onbeschermd erfgoed, blijft dat vogelvrij? Hoe kunnen we erfgoed inspirerend laten zijn voor stadsontwikkeling? Discussiepunt: moet de 'straatbeeldbescherming' zoals die in de binnenstad recent tot stand is gekomen in de vorm van GM-light in de vooroorlogse wijken navolging krijgen of niet?

3.7 *Onderzoek en documentatie*

Onderzoek en documentatie vormen het fundament onder het erfgoedwerk, zonder verantwoording komt het niet voorbij het stadium van folklore. Verstoring van bouw- en bodemarchief vormt de aanleiding om onderzoek en documentatiewerk te (laten) verrichten. Zo staat het in de wet, het is zelfs verboden om zonder een dergelijke aanleiding op zoek te gaan naar archeologische zaken in de grond. Een discussie punt is of we het de moeite waard vinden om een overzicht van 25 jaar archeologisch onderzoek in de gemeente het licht te doen zien, want we weten inmiddels wel heel veel meer dan in 1995. Hetzelfde geldt voor het bouwhistorisch onderzoek in de binnenstad. Want wat is de waarde van al dat onderzoek als we het grotere verhaal daarvan niet vertellen?

Vooruitkijkend zou op basis van e.e.a. wellicht een onderzoeksagenda kunnen worden opgesteld, om lacunes in die verhalen te dichten. Om omwille van gaten in onze kennis, het onderzoek op bepaalde plaatsen te intensiveren (voor zover dat mogelijk is) en dit op andere plaatsen wellicht minder diepgaand uit te voeren. Onafhankelijk daarvan staat onze bevoegdheid (sinds 1993) om zelf op te graven ter discussie, omdat we niet meer aan de hiervoor gestelde eisen voldoen. Hoe erg is dat en hoe kunnen we de negatieve gevolgen daarvan opvangen?

3.8 *Financiën*

Macro-economisch is erfgoed een succes, maar dat betekent niet dat de overheid voor de instandhouding hiervan meer budget uittrekt, in tegendeel, we vinden dat de markt dit op moet pakken. Voor een deel lukt dat prima. Onderzoek heeft uitgewezen dat de waardeontwikkeling van als monument beschermde woonhuizen een hogere vlucht neemt dan die van gewone huizen. Voor bedrijfspanden geldt dat mede vanwege de vaak gunstige ligging dikwijls ook. Maar de wat minder courante monumenten en de onrendabele monumenten lukt het doorgaans niet om op eigen kracht te

overleven. Daar moet links- of rechtsom geld bij. Dikwijls zijn het organisaties zonder winstoogmerk die zich hierover ontfermen. Denk aan Vereniging Hendrick de Keyser, de Stichting Oude Groninger Kerken en het mede door ons opgerichte Groninger Monumenten Fonds. Deze organisaties doen hun best om donaties te krijgen, maar eenvoudig is dat niet en als het lukt is het nooit een structurele bijdrage. Daarmee blijven ze in de praktijk voor een deel altijd afhankelijk van subsidies van de overheid (en vanwege die macro-economische opbrengst is dat ook eigenlijk helemaal niet zo raar). Discussiepunten: willen we meer budget uittrekken voor de instandhouding en revitalisering van erfgoed dat de markt niet oppakt en vinden we dat er een vervolg op het kanjerplan moet komen?

3.9 Groninger Monumenten Fonds (GMF)

Het GMF kwam hiervoor al even ter sprake. We hebben mee aan de wieg van het GMF gestaan, om beweging te krijgen in voor de stad belangrijke projecten die de markt niet oppakt (Watertoren-noord bijvoorbeeld), of waarvan we het belangrijk vinden nog een vinger in de pap te houden (Prinsenhof). Het GMF bezit nu 12 gebouwen in stad en provincie, maar zou moeten groeien om een volwaardige en minder kwetsbare organisatie te worden. Die schaalvergroting is nog niet zo eenvoudig gebleken, want naast on-rendabel erfgoed zou die ook rendabele monumenten moeten inhouden om het vliegwiel van het GMF draaiend te houden. Maar rendabel erfgoed krijgt (ook) het GMF niet cadeau. De vraag is of we het GMF hierbij kunnen helpen? Het onderbrengen van (een deel) van het monumentale erfgoed in bezit bij de gemeente, zoals recent de Schouwborg, kan voor beide partijen een voordeel opleveren. Voor hulp bij het financieren van GMF-projecten (zie 3.8) geldt hetzelfde. Twee discussiepunten waarover in de nieuwe Erfgoednota uitspraken moeten worden gedaan.

3.10 Evaluatie

Tot slot zijn er nog een aantal zaken die we moeten evalueren, zoals: het subsidiebeleid, het functioneren van de Monumentencommissie, de excessieve kostenregeling voor de archeologie. En welke kant willen we daar vervolgens mee op, welke doelen willen we bereiken? Ook ten aanzien van kennisontwikkeling moeten er keuzes gemaakt worden: wat voor kennis moeten we in huis hebben en wat halen we van buiten?

Zonder de illusie te willen wekken dat we met deze notitie een compleet overzicht te pakken hebben, zijn de belangrijkste vragen waarop het nieuwe gemeentelijke beleid een antwoord moet geven wel gesteld. Bij dit alles moeten we niet vergeten dat ca. 60% van de tijd die aan het erfgoedwerk wordt besteed wettelijke taken betreft of daar op zijn minst zijn basis in heeft en dat dit dus gewoon moet gebeuren (monumentenbeleid, adviseren op vergunningaanvragen bij monumenten, cultuurhistorie en archeologie regelen in bestemmingsplannen, bijhouden archeologische kaart, informatieverstrekking, etc.) We kunnen hooguit discussie voeren over hoe we deze werkzaamheden uitvoeren.

4. Proces en realisatie

Het nieuwe erfgoedbeleid moet een breed gedragen onderdeel worden van een integrale kijk op de huidige en toekomstige kwaliteit van de stad en het moet bijdragen aan de kwaliteit van de leefomgeving en de vestigingsfactoren van Groningen.

Daarvoor is een verdere afstemming en integratie van erfgoed en ruimtelijke ordening nodig. Het gaat erom de verschillende stedelijke agenda's beter op elkaar af te stemmen en vanuit een gedeelde visie op de stad uit te werken. Consequentie hiervan is dat het nieuwe erfgoedbeleid enerzijds alleen tot

stand kan komen met inbreng vanuit andere relevante beleidsterreinen en anderzijds vanuit een breed gevoerde dialoog met de stad.

We willen dit proces laten begeleiden en de nota uiteindelijk laten schrijven door een externe partij. We zijn daarover in gesprek met SteenhuisMeurs, een gespecialiseerd bureau in cultuurhistorisch en stedenbouwkundig onderzoek ten behoeve van ruimtelijke transformaties en visievorming. Samen met een gemeentelijk interne kerngroep zullen zij het proces en de inhoud vorm geven. Daarnaast wordt er een brede interne en een brede externe klankbordgroep samengesteld waarin alle relevante disciplines zijn vertegenwoordigd. De in- en externe klankbordgroepen komen afzonderlijk tenminste drie maal bij elkaar. De eerste keer zal dat vooral in het teken staan van 'het ophalen van de bestelling', aftasten van kansen, ambities, wensen en gevoeligheden. De tweede keer zal worden gestart met een presentatie over de bevindingen, discussie over dilemma's en keuzemogelijkheden. Wat past bij Groningen, waar moet het heen? De derde keer ligt er een globaal concept waarop gereageerd kan worden en waarop aanvulling en finetuning plaats kan vinden. Parallel aan de klankbordgroepen worden 'sleutelfiguren' geïnterviewd en wordt samen met de kerngroep de nodige inhoudelijke informatie voor de nota bijeengebracht. Tussentijds worden wethouder, college en desgewenst ook de raad geïnformeerd. Vóór de officiële inspraak willen we de wijken in om doel en context van de nota uit te leggen en welke richting het opgaat. Daarnaast willen we iedereen de mogelijkheid geven om via de website ideeën en opvattingen in te brengen.

5. Planning

We willen graag snel van start. Vóór ze zomer zouden we de sessies met de klankbordgroepen willen afronden, in de zomer een concept maken en na de zomer de wijken in. In december de vaststelling van de conceptnota in het college, vervolgens officiële inspraak en definitieve vaststelling door de raad in het voorjaar van 2017.